

İLETİŞİMDE ANADİL SORUNU

Söylem, düşüncenin hizmetçisi
değil, anasıdır.

KARL KRAUS

Öğr. Gör. Ahmet CEMAL

I

Önce düşündüğümüz, **sonra** da düşündüğümüzü dilin kalıplarına döktüğümüz görüşü geçerliğini yitireli epey oldu. En geç yüzyılımız felsefesinin öncülerinden olan **Ludwig Wittgenstein**'in başyapıtı "tractatus logico-philosophicus"undan bu yana, durumun bu geleneksel görüşün tam tersi olduğunu, başka deyişle ancak **dilimiz ölçüsünde** düşünebildiğimizi bilmekteyiz.

Erişilmesi yüzyıllar alan gerçekler, kimi zaman insanı şaşırtacak ve erişilmesi bunca zaman aldığı için bir tür aşağılık kompleksine itecek kadar yalındır. Ancak dilimiz ölçüsünde düşünebildiğimiz gerçeği de böyle bir yalınlığı sergiler, bu bağlamda bir sınama yapmak için birkaç saniye, hiçbir sözcük ve ad kullanmadan düşünmeye çalışmamız, yeterlidir. Böyle bir sınama, örneğin: "Bugün kendime bir kitap aldım" gibi çok sıradan bir cümleyi bile kafamızda, o cümleyi

kuran sözcüklerden soyutlanmış olarak kuramayacağımızı, dolayısıyla bugün kitap aldığımızı **düşünemeyeceğimizi** bize kanıtlayacaktır.

Bu gerçeğin bilincine varılması, dil bilme'nin ne demek olduğuna ilişkin ölçütlerin de değişmesine yol açmıştır. Günlük yaşamımızda, özellikle bir yabancı dilin bilinmesi söz konusu olduğunda, "az, orta, iyi, çok iyi" gibi değerlendirmelerin yapılması bir alışkanlığa, dahası iyice kökleşmiş bir uygulamaya dönüşmüştür. Gelgelelim bir dilin bilinme göstergesi olarak, "o dilde düşünebilme yetisi" alındığında, geleneksel değerlendirmenin yerini, mantık gereği, yalnızca bilme ve bilmeme konumları alacaktır. Başka deyişle bir dilin bilindiği, ancak bu bilmenin düzeyi o dilde düşünebilmenin **yoğunluğuna** varabilmişse söylenebilecektir.

II

Elbet bu kural, çoğu kez bilindiği **varsayılarak**, özellikle ülkemizde, üzerinde bu açıdan pek durulmayan **anadil**, yani Türkçe için de geçerlidir. Aslında sürekli işlenmedikçe rayından çıkıp yozlaşmaya yargılı bir olgu olan dil açısından bilindiği ya da bilinmesi gerektiği varsayımı, belki de tehlikelerin en büyüğüdür. Çünkü böyle bir varsayım sonucu söz konusu olan dil, ancak ortaöğretimin sonuna kadar devam eden - çoğu kez de "biçimsel" olmaktan ileri gitmeyen - bir eğitim sürecinin ardından artık "kendi haline" bırakılır, ülkemizde ortaöğretimin sonuna kadar uzanan süreçte öğrencilere ne yazık ki bir **dil bilinci** de aşılmadığından, başka deyişle dilin düşünceyle bağlantısı hemen hiç kurulmadığından, hele **düşünce oluşturuvcu** işlevinden - felsefeyi günlük yaşam uygulamasının doğal bir parçası kılmamış bütün ortamlarda görüldüğü üzere - kesinlikle söz edilmediğinden, öğrenciler lise öğrenimini ana dillerini bildikleri varsayımıyla bitirmekte ve sözü edilen bilinç eksikliğinden ötürü, bu varsayımı ilerde denetleme gereksinimini duymamaktadırlar.

Günümüzde bu durumun sonucu, üniversitelerimize her yıl gide rek artan sayıda anadilleri olan Türkçeyi bildiklerini sanan, ama gerçekte bilmeyen gençlerin gelmesi olmaktadır. Ülkemizde ortaöğretim sistemi ne yazık ki düşündürtmeye değil, fakat hâlâ ezberletmeye yönelik olduğundan, bağımsız düşünce üretme eylemine yabancı kalfalarda bir dil bilincinin bulunması bir kat daha güçleşmektedir.

Anadilini belli düzeyde bir dil bilincinin rehberliğinde kullanmayı öğrenmemiş üniversite öğrencilerinin, böyle zayıf bir temel in üstüne

seçtikleri dalların özel terminolojilerini ve özel dillerini oturtma çabaları, doğal olarak çoğunlukla trajik denebilecek sonuçlar vermektedir. Örneğin bütünüyle kendine özgü bir mantığı bulunan hukuk dalını seçen bir öğrenci, gerek bu mantığın, gerekse hukuk dilinin kurallarıyla karşılaştığında, karşılaşılan sorunlara neden olarak hep hukuk öğreniminin güçlüğü gösterilmektedir. Oysa burada sorunların gerçek kaynağını, birincil olarak anadili aracılığıyla dünyayla iletişim kurmasını başaramamış bir insanın, kökenlerini ancak bu ilk iletişim biçiminde bulabilecek, ancak böyle bir temele dayanabilecek başka iletişim araçlarını öğrenme yükümlülüğü altına girmesi oluşturmaktadır. Yetersiz anadiliyle yaratabildiği düşünce ufku son derece dar olan bir hukuk öğrencisi, salt düşünce üretme temeline dayanan hukuk mantığını nasıl edinebilecektir? Aynı konumdaki bir felsefe bölümü öğrencisi, içeriği yalnızca düşünce olan bir dalda nasıl başarıya ulaşabilecektir? Sanat alanında yüksek öğrenime başlayan bir genç, anadilinin yetersiz olması durumunda, sanatın ancak düşünce üreterek ulaşabileceği kavramlarından nasıl yararlanabilecektir? Ve son olarak, adı "İletişim Bilimleri" olan bir fakülteye girmiş olan "anadil özürlü" bir öğrenci, daha konuşma ve yazma düzeyinde yetersiz bir iletişim konumundayken, iletişimin başkaca alanlarında nereye varabilecektir?

III

Günümüzde bu soruların sorulduğuna, başka deyişle sorunların kaynağının bu noktada arandığına pek rastlamıyoruz. Bundan ötürü, aslında anadil kaynaklı sorunların çözümlerinin başka düzlemlerde aranması gibi boşuna çabalarını harcadığına tanık oluyoruz. Her sorunun ancak kendi kaynağı bağlamında kesin çözüme kavuşturulabileceği gerçeğinin yeterince dikkate alınmaması, konumuz çerçevesinde iletişim özürlü gençlerin yanlış yönlendirmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu yanlış yönlendirmeleri açığa kavuşturmak için, dil'in iletişim sürecindeki rolü üzerinde kısaca durmak ve bu arada bazı tanımlamalara değinmek, sanırım yararlı olacaktır.

Dilbilimci **Theodor Lewandowski**, ünlü Dilbilim Sözlüğü'nde, dilbilimin temel kavramlarından olan iletişime ait şu tanımlamaları verir (1): "İnsanlar-arası anlaşma, düşünce temelindeki dilsel eylem,

(1) Theodor Lewandowski: **Linguistisches Wörterbuch 2**, UTB, Heidelberg-Wiesbaden, 4. basım 1985, s. 531,

göstergelerin her şeyden önce dil aracılığıyla uluslararası düzlemde aktarımı, belli bir amaca ve hedefe yönelik olarak gerçekleştirilen, tarafların bilincini etkileyen, bu arada eylemde bulunanını bilincinde de değişimlere yol açan eylem..." Bu tanımlarda konumuz açısından önem taşıyan nokta, **dil aracılığıyla oluşan düşünme eylemine** yapılan göndermelerdir. Vurgulanması gereken bir ikinci nokta da, tanımlarda "bilincin etkilenmesine" değinilmiş olmasıdır. Dil ögesindeki olası aksaklıkların **yanlış etkilemeye** yol açacağı, bu durumda kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Daha yalın sayılabilecek bir başka tanımlama, **iletişim süreci**'ne ilişkindir (2) : "İletişim süreci (process of communication), bir düşünmenin, bir yönerimin, dileğin ve duygunun bir kişiden bir başkasına aktarımıdır." Dikkat edilirse eğer, bu tanımda dil ögesine yer verilmemesinin nedeni, bu ögenin önemsenmemesi değil, fakat iletişim süreci kavramının daha geniş bir bağlamda ele alınmış olmasıdır. Bu tanım doğrultusunda iletişim süreci, örneğin görsel dil'i de kapsamaktadır.

IV

İletişim eğitimi bağlamında görsel dilden söz edilmesi, şöyle bir soruyu çağırıştırabilir: Aracı görsel dil olan bir sinema-televizyon bölümü öğrencisinin anadil özürülü olması, uğraşı açısından bir engel sayılabilir mi? Başarısı, dünyayı kafasında görsel imgelerle canlandırabilme yetisine bağlı bir sanatçı adayı için de anadil, bu yazının girişinde vurgulanan önemi taşır mı?

İşe görselliğin karışması nedeniyle, ilk anda "hayır"a daha yakın olanı yanıt, aslında "evet"tir. Çünkü kafada canlandırılan görsel imgenin de, yine zihinde ve yine **sözcükler** aracılığıyla gerçekleştirilecek adlandırma eylemi olmaksızın **görülebilmesi**, söz konusu değildir (3). Sinemacı, **bildiğini** görsel imgelere dönüştürür; bu eylem sırasında, imgelerin birbirini doğurması nedeniyle, yeni öğrendiklerini de yine zihinde adlandırma aracılığıyla öğrenmiş olur. **Leonardo da**

(2) Gurevitch and Roberts: **Issues in the Study of Mass Communication and Society**, p. 12. Alıntılan: Stuart Price: **Media Studies**, Pitman Publishing, Londra 1993, s. 3.

(3) Burada bir karşı soru olarak, örneğin görme ve işitme özürülülerin "nasıl bildikleri" sorulabilir. Ancak bu kişilerin bilmelerinin de özel bir eğitimle sağlandığı, unutulmamalıdır.

Vinci'nin : Evrende öz ya da eylem niteliğiyle ne varsa, ya da imgelem düzleminde bulunanların tümü, ressamın önce düşüncelerinden, sonra da ellerinden yansır..." (4) biçimindeki söylemi de bu düşünceye yabancı değildir. İngiliz portre ressamı **Jonatkan Richardson**'ın (1665-1745) şu sözü ise, görsel dil bağlamında üzerinde durduğumuz noktayı neredeyse eksiksiz özetlemektedir : "Kimsenin, nasıl olmaları gerektiğini **bilmediği** takdirde, nesnelere nasıl iseler, öyle göremediği kesindir." (5) Bilme'nin düşünmeyi, düşünme'nin ise dil'i gereksindiğini yeniden anımsayacak olursak, görsel imgelerle çalışmanın öteki dili dışlamadığını, tersine yine koşul kıldığını daha kolay kavrarız. Optik üzerine çalışmalarıyla tanınan ünlü Arap bilgini **İbnü'l Heysem** (965-1038) tarafından ortaya atılan ve günümüzde hâlâ betimlemenin psikolojisi bağlamında bir temel olarak kabul edilen ilke de, bilme'nin görsel alandaki önceliğini çok açık biçimde dile getirir : "Işığın ve renklerin dışında, görünenlerin hiçbiri yalnızca görme dususu aracılığıyla algılanamaz." (6)

V

Şimdi yine başa dönüyoruz. Bugün ülkemizde, lise öğrenimini tamamlayan gençlerin önemli bir bölümünün üniversiteye anadil özürü olarak gelmelerinin nedenleri, bu yazının kapsamını aşan, ayrı bir inceleme konusudur. Biz bu son bölümde, üniversiteye eksik düzeyde anadil bilgisıyla gelenler bağlamında yapılabilecek bir şeyler olup olmadığını irdelemek istiyoruz. Çünkü kanımızca bu konuda belki henüz yaygın biçimde uygulamaya konmamış, ama etkin olabilecek önlemler bulunmaktadır. Şunu da hemen baştan belirtelim ki, bu önlemler ya da çözümler, birincil olarak üniversiteleri Türkçe bilenlerin, dolayısıyla düşünebilmenin en önemli araçlarından birine sahip olanların bitirmesini sağlama amacına yöneliktir; üniversitelere gelen **bütün** öğrencilere yoğun bir anadil eğitimi uygulamak, üniversitelerin görevi olamaz.

Düşünülebilecek çözümleri, üniversiteye girmezden önce ve girdikten sonra olmak üzere, iki bölümde ele alacağız.

(4) Robert Goldwater and Marco Treves: **Artists on Art from the 14th to the 20th Century**, John Murray, Hong Kong 1990, s. 49.

(5) E. H. Gombrich: **Sanat ve Yanılsama**, Türkçesi: Ahmet Cemal, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s. 27.

(6) E. H. Gombrich: a.g.y., s. 29.

1.) **Üniversiteye girmezden önce:** Bu aşamada,

a) Üniversiteye giriş sınavlarında,

b) İletişim bilimleri ve güzel sanatlar fakülteleri gibi, bir seçme sınavı daha uygulayan kurumların bu sınavlarında, adayların sıkı bir Türkçe sınavını başarıyla tamamlamalarının ya da genel sınav içerisinde Türkçe puanlarının yüksekliğinin koşul sayılması. Böyle bir önlem, üniversitenin eğitim düzeyini - sorumluluğu üniversitede olmaksızın - düşürebilecek bir nedeni daha başlangıçta ortadan kaldıracaktır. Üstelik böyle bir önlemin uzun vadede Türkçe eğitiminin ortaöğrenim düzeyinde daha ciddi gerçekleştirilmesine katkıda bulunması da düşünülebilir.

2.) **Üniversiteye girdikten sonra:** Bu aşamada ise, kanımızca etkin olabilecek tek bir önlem söz konusudur: Eğitim dalının konusu ne olursa olsun, yazılı ve sözlü sınavlarla, her türlü tez ve proje çalışmasında Türkçe kullanımındaki yanlışların belli bir puan yitimine yol açması ve öğrencilerin eğitimin her aşamasında kullandıkları dile duyarlı olmaları konusunda uyarılmaları. Bu çözümün etkin olabilmesinin en temel koşulu ise, öğretim elemanlarının bu uygulamanın gerekliliği konusunda bir consensus'a varmalarındır, çünkü bu çözümün bazı derslerde uygulanıp, bazı derslerde uygulanmaması, hiç uygulanmamasıyla hemen hemen eşanlamlıdır.

Görüldüğü gibi, yukardan beri ele almaya çalıştığımız sorunlar bağlamında üniversitede de yapılacak şeyler vardır.

Bütün dallar bakımından önem taşıdığına inandığımız bu önlemler, adında "iletişim" sözcüğünün bulunduğu fakülteler açısından kanımızca **doğal** ya da **onsuz olunamaz** bir koşul sayılmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

GOLDWATER, Robert and TREVES, Marco; **Artists on Art from the 14th to the 20th Century**, John Murray, Hong Kong, 1990.

GOMBRICH, E. H.; **Sanat ve Yanılsama**, Türkçesi : Ahmet Cemal, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.

GUREVITCH and ROBERTS ; **Issues in the Study of Mass Communication and Society**, Alıntılayan : Stuart Price: Media Studies, Prtman Publishing, Londra, 1993.

LEWANDOWSKI, Theodor **Linguistisches Wörterbuch 2**, UTB Heidelberg - Wiesbaden, 4. Basım, 1985.